

ספר

תשובות דונש בן לברט :

ע

הכרעות רבינו יעקב תם

מבעלי התוספות.

והוא חלק שני לספר מחברת מנחם.

בספר תשובות הוה התקומם החכם הרב דונש בן לברט בדברי ריבות ותוכחות על ספר מחברת הרב מנחם והתאמץ בזרועו הקשה להרוס כמה לימודים לפי יסודי דקדוק לשון הקדש, ועל כל אלה התשובות וההשגות קנא רבינו יעקב תם קנאת האמת, וילחם מלחמת מנחם בהשכל ודעת, וכמעט על כלם הבריע בדברי מנחם.

התשובות האלה נדפסו עתה ראשונה לפי שלש העתקות שונות הנמצאות בכתובים באוצרות ערי לונדון ואוקספורד וליידן. וההכרעות נדפסו מכתב יד אוקספורד.

את כלם ערך לרפוס עם תוספת הערות רבות לבאר החכם השלם ר' צבי פיליפאווסקי.

ונלו עליהם הערות וחוקים לשלשת המחברים כחם דונש ור"ח מאת החכמים הנכבדים ר' יהודה ליב דוקסס מעיר לונדון, ור' רסאל קירכהיים מעיר פרנקפורט דמיין.

נדפסו במקורת חברת מעוררי ישנים

ועדינבורג

לונדון

נדפסו במסואר להכניר ר' בני פיליפאווסקי.

בשנת חמשת אלפים שש מאות וחמש עשרה ליצירה.

1855

אל המבקרים .

בספר הזה אם קימו צן
תנשקם קדבר גרעון או יתרון
ישאלקם כן הוא וצורי מאן ?
בל תרשיעני ! אך תשקמו גלטרון .

הקדמת המעריך

להנצל מן הפעוה בהדפיסו ראשונה ספר מתוך כתב יד ישן אשר עברו עליו כמה מאות שנים, והזקק מכלי אל כלי פעם אחר פעם, וגם זה לא ימוש מזכרונו כי זולת פעוה הסופרים היה לי להניח גם פעוה הפועלים טרם תעלינה העלים על מובח הדפוס, הנח ידעתי במזח אם ישלם הקורא משכיל את כל אשר הזכרתי, כי לא ישת עלי חסאת ואשם,

על דבר ספר מ ח ב ר ת מ נ ח ס נבר דברתי ברהבה בהקדמתי שם, והודעתי את קוראיו מכל אשר קרהו מצד המעתיקים הדישנים והחדשים, ומן הנכון היה לעשות כמתכונתה גם על אודות ספרי דונש ורבינו חס, אמנם חדלתי הפעם מעשות זאת, ובכלל אומר כי כל המקרים אשר קרו את ספר מנחם קרו גם את ספרי דור"ת, ובאמת כן מקרה כל כתב יד ישן נושן, אולם לא אסוג אחר מהוסיף דברים אחדים גם על אלה האחרונים, להיוחס לדעתי תועלת לכל חוקר ודורש אחרי קורות ספרי חכמינו הקדמונים,

העתקה האחת מהשובת דונש העתקתי בברישיש מוויאום דעיר לונדון יע"א, והיא הסרה מהשובת כערוער ואילך שהיא השובת קל"ח כן הספר, וגם הסרה בה הקדמת דונש הנדפסת ברף ה' וו', ומלבו אלה נשמטו בה תשובת הררן, נפתי, עתודי, הדה, הוויס, מה, ועוד הרבה מאמרים, ארוכים וקצרים, אמנם פעוהה בערך שחי ההעתקה אחרות מעשות,

העתקה השנית היא אשר העתיק לנו החכם

ברוך י"י כי עזרני עד כה להחל ולכלות שלשת הספרים מחברת מנחם, ותשובות דונש, והכרעות רבינו חס, כי לא דבר ריק הוא, ישים נא הקורא את לבו אל המורח אשר היה לי בהם, ראשית המלאכה להשוות שלש וארבע העתקות אשה אל אחותה, ובכל אחת מהן רבו שגיאות הספרים ככונני השמים לרוב, שנית, כי כל החיבות בעיני הדקדוק אינן מנוקרות, ואף איתן אשר נוקרו אין בהם מחוס, ועל כל אלה הנה מהכרעות רבינו חס אך העתקה אחת היה לפני, כי לא עלתה בידי למצוא העתקה אחרת מבליעדי העתקה אוקספורד, והיה לי להכריע בין ההכרעות—וכרי לאמרת דברי אחלה את פני הקורא משכיל לשום עינו על לוח שנויי הנוסחאות בכ"י רבינו חס לברו, אשר ערכתי בסוף הספר רף ק"ה ק"ו וק"ז, ועשיתי זאת לשני סבות: האחת, מפני שהיא היתה העתקה יחידה בידי, וא"כ לא רציתי להעלים מן הקורא את כל הנוסחאות המשובשות הנמצאות בה, יען אמרתי אם נכשלתי בהגהתי ולא תקיתי הספר כראוי, הנה יש לאל ידו להיטיב ולקיים את אשר יבחר, לא כן היה גורל מחברת מנחם ותשובות דונש, כי היו לי שלש וארבע העתקות שונות אשר מצאתי און לי, והשנית, אם יסכים גם הוא על הנהתי ויאמחה, הלא יבין וישכיל עד כמה יגעתי בה, ולא יאשימיני עוד כל מבקר אם ימצא שנים אחרו כל השתלולות והתאמצוהי עוד נשאר שגיאות מעט אחת למאה או למאתים, כאשר רשמתי אותם ברף האחרון ק"ח, כי כמעט אין ביכולת האדם

הקדמה

הנה כבר הבאתי לרונמא בהקדמתי לספר המחברת מאמרים אחדים אשר הרפסו איזה מהכמי זמינו מתוך כ"י מחברת ווין וביליק, להשכיל על מעמד ומצב כתבי יד ישנים ועל השערות מוציאים לאור. וכואת קרה גם להחכם דוקטור ליפמאן בהוצאה ספר שפת יתר, בספר

ההוא העתיק החכם הנז' איזה מחשבות דונש מתוך כ"י הח' ר"ל דוקטס אשר הזכרתי למעלה, הניגעות באיזה מן התשובות של דונש אשר הזכיר הראב"ע בשפת יתר. שים נא קורא נחמד את עיניך ולבבך על התשובות דונש אשר העתיק הח' ליפמאן שם בפירושו על נעול סימן ג, יד, יח, ט, מא, סג, סה, וצג, ובהשוותך אותם עם את הנדפס היום לפניך כמנוי כמודק השחוסם אל המראה, והשאל את נפשך: היתכן כי הח' הזה הבין לחימו את אשר חרש בעש ברזל ועופרת לרור אחרון? וא"כ איפוא מה בצע כי נדרוג את אחינו המתחרים הקדמונים, בהדפסת ספריהם בלתי מתוקנים? וכל המוסיק בהדפסתם חי נפשי כי הוא גורע בכבודם!

העתיק ספר ההכרעות ר"ת נעשה ע"פ החכם ר"ד גאלדבערג בעיר אוקספורד. ואחרי כלות מלאכתו ירדתי לעיר ההיא וחזרתי על כל ההעתיקה, וכל מקום אשר החסיר או טעה הוספתי ותקנתי בידי. ההעתיקה הזאת בכללה אף אם טעותיה מרובות כאשר יתבונן הקורא בשומו עינו על לוח שנויי הנוסחאות בסוף הספר, בכל זאת היא היותר טובה ומעלה מאשר מצאתי בכתבי יד ישנים. וע"פ עור ספרי מנחם ודונש נעזרתי הרבה לתקנה כראוי.

המלות אמר יעקב בחלק הראשון מההכרעות הוספתי בעצמי כדי להפרידן מתשובות דונש. מספר התשובות אשר השיב דונש על מנחם מאה וששים, על שלשה מהם לא הכריע ר"ת כלל. והם יגע, יבש, שנים, ועל ששה עשר הכריע כדונש והם: מן הוא, מנוס, יקום, רצויה, תקנא, אל תאכלו, נצא, הצן, ותהינו, ובחודים, כמה, כרמים, המרוקיה; גר, יענה, עין יעקב, ועל כל יתר התשובות הכריע כמניחם.

ר' רונ גאלדבערג מתוך העתיקה הנמצאת באוצרות אוקספורד, בה נשמטו תשובות יצהר, ובצוק, ונמצאים בה גם כן הרבה מאמרים מקומעים, הרוסים ורועים, לחסאים ולשטעים, יכאיבו עיני הרואים.

העתיקה השלישית היא אשר העתיק החכם ר"ל דוקטס בשנת חר"ז מתוך העתיקה הנמצא בעיר ליידין. והיא היותר נרועה משתי ההעתיקות הנזכרות, היא ההעתיקה היתה ביד החכם ר' רפאל קירכהיים בפ"ם דיין, ולא אנוס אם אומר כי טעותיה עשרים למהא, ויהי כשמוע ר' יפאל כי יש את נפשנו להוציא תשובות דונש לאור, לא אחר אף רגע משלחה אלי להיות לי לעור, יהי שמו מבוך, מתוך ההעתיקה הזאת ראיתי והתבוננתי איך טרח ויגע החכם הנז' בלימודה, והגיה בכל דבר הקשה ער שידו מנעה, ובאיזה מקומות קלע אל השערה ולא החפיא. וברובם לא היה באפשרו לעשות כלבנו, והניח השגינות, בלתי מתוקנות, על זאת לא אהפלא, כי מי הוא האיש אשר יפה רוח חיים בעצמות יבשות, ויברא יש מאין? הן הראב"ע החכם המפורא אשר כל רו לא אנים ליה, כבר אמר על כתבי דונש בספרו שפת יתר דף ל"ד ע"ב ז' ו"ל': אמר אברהם המחבר, זה ספר התשובות שהשיב ר' אדונים (הוא דונש), מצאתי בארץ מצרים והיו בו טעויות סופר הרבה, כי מנהג מחברינו במקומות האלה שלא יברקו ס' הנחב מהספר, והנה הסופר הראשון טעה, ויוסף השני על חפאת הראשון פשע, עד שלא יוכל האדם להנצל משיבושי הספר. והטעם השוכן עד לבנו ישא עין כלנו כרוב רחמיו, גם ההעתיקה שהועתק ממנו זה הספר היה מימים רבים ישן נושן ולא מתבארים אותיותיו, והנייר חתוך, והכתובה משוגשת, והרבה טרחתי לתקן ולא תקנתי אחת מני אלף. ולו היה מגייה ספרים בלשכת הגזית הרבה שרחם ושכרם מאד, עכ"ל, ואם הענק הגדול אשר כת אננים כזו אמר כואח, מה נאמר בזמינינו, אשר אנחנו כחגבים בעינינו!

(1) מהדורת החכם גבראל הירש ליפמאן נ"ל עמ"ס יצת הר"ג.

הקדמה

ז

עזר וסער מאיש או ס' וולחו! וא"כ אישוא היאות
לאיש ישר ונבון לחשווא בשפתיו ולשפוך בוו על
דברים אהדים אשר לא מצאו חן בעיניו? ומדוע
לא שער בנפשו כי ימים יבואו וזכמי לב ישפוש
על שניהם לראות דבר מי יקום? אמנס כבר
אמרו אין משיבין את הארי אחרי מותו, ע"כ
לא אוסיף בתוכחה, כי אין בזה הצלה ורוחה,
וכל איש אשר עינים בראשו ירא וישפוש מה
גדול כח מנחם, וכי ידיו רב לו בכל ענין,
והתורה והחכמה היו לו לקנין.

נאשר יתבונן הקורא הישב בהרצות ר"ה
נגד חשונות דונש, יראה בעיניו ולבבו יבין כי
דונש ידף את מנחם חנם, וכי כל מנסתו
היתה להרשיע את ספרו המחברת, לא מאהבת
האמת רק מקנאתו בו, בראותו כי מנחם היה
הראשון בימים ההם אשר החל להורות את
הדרך ללשון הקדש, וכי הוא לברו בנה המגדל
לתלפיות, ולו יהיה כי מנחם שגה במקומות
אחרים, אין זה כי אם מעשה אנוש ותחבולותיו,
ומי הוא חנם בארץ אשר לא יחטא בהשערות?
אף המחבר ספר גדול כמו המחברת מבלי כל